

[Almmustuvvan girjjis *Ja de Giellagas rátkkii sierra. Sámegeilla ja sámiid kultuvra 35 jagi Oulu universitehtas. 35 years of teaching Saami language and culture at the University of Oulu.* Doaimm. Outi Länsman. 2005. 88–97.]

Sámiid kultuvra oahppoávnnsin

VELI-PEKKA LEHTOLA

Sámiid kultuvrra professor

Oulu universitehtas lea leamaš vejolaš studeret sámiid kultuvrra válđoávnnsin čavčča 2004 rájes. Dat lea seammaárvosaš oahppoávnnsin go sámegeilla, mii lea oahpahuvvon Oulus juo 35 jagi. Sámiid kultuvrra válđoávnnsin lea historjjálaš Suomas ja davviriikkain. Oahpahas ja dutkamušas deattuhuvvojit sámi servodaga iežas vuolggasajit ja oktavuodát eará, earenoamážit davi eamiálbmogiidda.

Duogáš

Sámiid kultuvra lei mielde jagi 1970 álgán sámegeilla ja sáme kultuvrra oahpuin, muhto resurssaid váilivuoda geažil dat geavadis gahčai eret oahpahasplánain. Jagi 1992 humanisttalaš dieđagoddi ášahii doaibmagotti plánet sierra ”davvikultuvrraid dutkamusa ovttaga” ja Arctic Culture and Society-nammasaš oahppoollisvuoda. Dat galgai leat oassi Oulu universitehta mišuvnna ovddidit earenoamážit Davvi-Suoma ja muđuige davviguovlluid oahpahas ja dutkamusa.

Mañit jagi ráđđádalle Lappi universitehtain oktasaš oahppoprográmma oažžumis. Jagi 1996 bušeahas lei juo evttohus bálkáhít ”sáme kultuvrraid ja eará davvikultuvrraid seniorassiteantta”. Dát jurdda ollašuvai goittotge easka dalle go Liisi Huhtala lei dekánan. Cuoŋománus 1999 dasto álggahuvvui Oulu universitehtas oahpahasministeriija ruhtademiin odđa oalgeoahppoávnnsin ”Sámi ja davi kultuvrrat ja historjá”. Dáidagiid ja kulturantropologiija instituhtii biddjon seniorassiteantta virgi, man dikšut válljejuvvui doseanta, FD Veli-Pekka Lehtola, lei álggos mearreáigásaš jagi 2001 loahpa rádjai.

Dán oalgeávdnasa ulbmilin lei ”addit čiekŋalut dieđu sáme kultuvrra iešguđetlágan osiin boahhti oahpaheadjiide, dieđiheadjiide, virgeolbmuide ja dutkiide”. Jurddašuvvui ahte dat buorida ipmárdusa ja beroštumi davi gažaldagaid hárrai. Oktiibuot 15 oahppovahku viidosaš oahppoollisvuodas lei soames bakkolaš kurssaid mañná vejolaš válljet temaid iežas beroštumi mielde dahje juo studeret eambo sámiid kultuvrra dahje davviálbmogiid kultuvrraid.

Jagi 2001 dát virgi sirdojuvvui aitto vuodduvuvvon Giellagas-instituhtii, gos dan mearreáigášvuolta bistii jagi 2003 lohppii. Mañit jagi álggu rájes Lehtola lei mearreáigásaš professorin dassá go son nammaduvvui bissovaš virgái cuoŋománus 2005. Mearreáigásaš lektorin lei jagi 2004 servodatdiehtagiid doavttir Anni-Siiri Länsman. Lehtola ja Länsman plániiga dálvet 2003-2004 sámiid kultuvrra válđoávnnsaoahpuid.

Historjjálaš sámiid kultuvrra sisabeassaniskkus dollojuvvui miessemánus 2004. Ohccit ledje 22, geain viđas válljejuvvojedje. Oahput álge válđoávnnsaoahppun čakčat 2004.

Giellagas-instituhta oahppoávnas ”sámiid kultuvra” lea vuosttas dán suorggis, danne go vástideaddji oahpahus ii leat leamaš ovdal Suomas. Tromssa universitehtas lea 1990-logus ásašuvvon sámiid historjja professorvirgi. Muđui sámiid kultuvrra oahpuid Tromssa ja Ubmi universitehtain leat šaddan gazzat sierra dieđagottiin, ja goappáge universitehtas oahpuid koordinere earenoamáš sámiid dutkamiid guovddáš.

Oahput

Sámiid kulturárbbi lassin dát oahppoávnas dovdáha oahppiide otnábeaivvi sámi kultuvrra ja servodaga, maid ovdáneapmi čatnasa davviriikkaid ja Ruošša historjjálaš, servodatlaš ja vuoigatvuodalaš diliide. Sámiid kultuvra guorahallojuvvo namalassii davi eamiálbmogiid viidásut oainnu mielde, danne go daidda dan čatnet ovddemus sullasaš luonddudilit ja historjjálaš bajit ja maiddá seammalágan gáibádušat oazžut ruovttoluotta árbevirolaš vuoigatvuodaid.

Oahppoávnasa sisdoallu ovddiduvvo nu ahte sámi servošiid dárbbut, daid joavkkus maid dutkamuš, váldojuvvojit vuhtii. Ulbmilin lea addit lasi dieđu sámiid kultuvrras ja lasihit ipmárdusa dan hárrai. Vuoddoahput fáallet almmolaš dieđu sámiid kultuvrra váldosárgosiin ja dakkár molsašuddamiin maid sivat leat historjjás dahje mat bohtet guovlluid sierraláganvuodas. Ávnnasoahpuin dutkamuša ja metodologiija oassi stuorru, danne go teoriijaoasi lassin ávnnasoahpuide gullá kandidáhtadutkamu š oktan seminárabargguin. Nuppe dáfus ávnnasoahpuin lea vejolaš válljet maid geavatlaš oahppoollisvuodaid. Čiekŋudanoahpuin oahppi oahpásmuvvá vuđolaččat dieđalaš dutkamuššii ja oahppá maid dan, mo dieđalaš dutkanbohtosiid sáhtá heivehit servodaga atnui.

Kandidáhta- ja magistardutkosa čadaheapmi váldá sullii vihtta jagi. Dutki ja oahpaheadji barggu lassin kulturoahput addet fálmmasvuodaid iešguđetlágan kultursurvggiid bargguide ii dušše Suoma sámemáilmmis muhto maid davviriikkalaš ja álbmogiidgaskasaš oktavuodain. Kultursuorggi áššedovdit adnojit ee. kulturdáhpáhusain, servviin, kultur- ja dáiddaprošeavttaid láidesteadjin ja gielddaid ja stáhta kulturhálldahusas ja maid sámehálddahusas. Dán oahppoávnasa ulbmil lea dahkat vejolažžan davvikultuvrraid dovdamuša ja kultuvrraid gaskasaš gulahallama.

Sámiid kultuvrra oahpuid doarjjan sáhtá válljet iešguđetlágan oahppoávnasiid. Vuogas oalgeávnasat leat ovdamearkan sámegeiella, kulturanthropologiija, sosiologiija, Suoma ja Skandinaviiija historjá, arkeologiija dahje kultureanadieđa Oulu universitehtas ja birasvuoigatvuohta dahje álbmogiidgaskasaš relašuvnnat Lappi universitehtas.

Dutkosii gullet maid sámegeiela geavatlaš gielladáiddu fálli oahput, danne go buorre gielladáiddu dahká vejolažžan áddet kultuvrra čiekŋalit. Giellagas-instituhta eangalsgielat prográmma World Indigenous Graduate Exchange heive earenoamáš bures mielde sámiid kultuvrra oahpuide. WIGE oahpuiguin sáhtá buhttet dihto kurssaid ávnnas- ja čiekŋudanoahpuin, dahje WIGE-oahpuid sáhtá čáhkadit magistardutkosii iehčanas ollisvuohtan.

Sámiid kultuvrra oahpuin lea stuorra kulturpolitihkalaš mearkkašupmi. Dat addet váldoálbmogii dieđu sámiin ja buorida oktasašbargovejolašvuodaid. Dat nanne sámiid identitehta ja gievruda viggamušaid hukset mánggabealat kulturiešráddema. Doaivvu mielde dat maid lasiha bargodiliid ja innovatiivvalašvuoda olles Sámiatnamis.

Sámiid kultuvrra dutkamuš

Sámiid kultuvrra leat dutkan čuđiid jagiid ja maiddá mañimuš logiid jagiid. Árbevirolaš lappologalaš dutkamuša báldii ja árbin lea šaddan odđa sámiid kultuvrra dutkamuš, maid sámit ieža dahket dahje mii goit dahkkojuvvo sámiid eavttuid mielde. Dát dutkamuš lea goit leamaš biedgguid sierra oahpposurggiid ja sierra ásašaid siste. Suoma sámedutkamu šas lea váilon oktilaš dutkanpolitihkka.

Sámit leat moaitán dutkamuša dakkárin, mii lea čatnasan váldoservodaga ulbmiliide ja mas luonddudiedalaš oainnut leat deattuhuvvon bearehaga. Sámiid iežaset áiccut ja iežaset dutkanbohtosat eai leat adnojuvvon doarvái doallevažžan, nu ahte duot doaladumit livčče rievdan. Eará eamiálbmogiid málle mielde sámit leat deattuhan dan, ahte sámeservoša lahtut galggašedje beassat oassálastit dutkanproseassaide buorebut go ovdal, juo plánenmuttus. Maiddá sámiid iežaideaset áššedovdamuš berrešii dovddastuvvot.

Lea geavvan nuge, ahte sámiid dohkálašvuolta ii leat váldon vuhtii dahje dat lea badjelgehččojuvvon muhtun dehálaš áššiin, mat gusket sámiid kultuvrra vuoduide. Das addá buori ovdamearkka juridihkalaš-historjjálaš dutkamuš, mii guoská sámiid dološ vuoigatvuodaid sin iežaideaset eatnamiidda ja guollečáziide. Vaikko Sámi Instituhta dutkit, sin joavkkus Kaisa Korpijaakko-Labba, leat ráhkadan dieđalaččat doallevaž čilgehusaid das ahte dološ vuoigatvuodát leat, politihkalaš duohtavuolta lea atnán dáid čilgehusaid gažaldatvuložin. Dan sadjái Suoma stáhta lea ásahan iežas dutkijoavkkuid, maid visot lahtut leat beare suomelaččat.

Sámiid kultuvrra oahppoávdnasa ulbmilin lea skuvlet kritihkalašmetodologiijai oahpásmuvvan dutkiid, geain lea dohkálašvuolta ja motivašuvdna čiekŋut sámedutkamuša gieddá. Sii leat oahpásmuvvan vuđolaččat sámedutkamuša árbái ja daidda vuolggasajiide, maid sámeservoša dárbbut bidjet dutkamuššii. Dát dieđusge dárkkuha kritihkalašvuoda maiddá sámeservodaga ektui.

Eamiálbmotdutmamuš fállá dehálaš báldalasiid sámi fáttáide juo álbmogiidgaskasašvuoda ja maiddá seammalágan dutkančuolmmaid dáfus. Njuolggol parallelat eamiálbmogiid ja sámiid gaskkas leat sullasaš historjjálaš vásáhusat koloniserema čuožáhahkan, identitehta huksemii laktáseaddji gažaldagat ja gilvalandilli iešgudetlágan eanangeavahanvugiid gaskkas. Ii leat goit áigumuš ”importeret” eamiálbmotteoriijaid jur dakkáražžan, danne go historjjálaš sivaidd geažil davviriikkaid sámiid dilli lea mángga ládje earálágan go ovdamearkan Amerihká indiánaid dilli.

Odđa jurddafáttát vižžojuvvojit maid nu gohčoduvvon oarjemáilmmi dutkanvuogádaga siste. Vaikko dat sámedutkamuša ektui leatge čuolbmággat mángga ládje, ii leat goit

áigumuš hilgut daid iige oppa atnit daid dohkemeahttuminge, muhto baicca heivehit daid sámiid diliide. Leat eatnat ovdamearkkat ođđa vugiin, mat heivejit earenoamáš bures sámiid kultuvrra dutkamuššii. Sámiid kultuvrra oahpahusa ja dutkamuša ulbmilin lea ohcat sámi oainnu ja sámiid diliide heivvolaš teorehtalaš ja metodologalaš čovdosiid dán guovtti váldoárbbi, namalassii eamiálbmotdutkanuša ja ng. oarjemáilmmi dutkamuša gaskkas. Vai dát ulbmil ollašuvvá, lea dehálaš ipmirdit sámiid iežaideaset diehto- ja giellavuogádagaid.

Sámedutkanušaš álbmogiidgaskasaš ja veardádalli oaidninvuohki lea mielde geažos áigge. Dán dutkamušaš lea álo fárus sierra davviediikkaid ja Ruošša diliid veardádallan. Maiddái sierra eamiálbmogiid dilin leat veardádallama čuožáhahkan. Ná vedjet boahtit oidnosii dakkár jurddavuogit ja oainnut, mat bidjet gažaldatvuložin ovttá riikka iešalddes čielggasin adnojuvvon čovdodumiid ja doaibmangeavadiid.

Studies in Saami culture

Since the fall of 2004 it has been possible to study Saami culture as a major subject at the University of Oulu. It is now an equal subject alongside the Saami language, the teaching of which started in 1970 at this university. In studying Saami culture a student will become familiar with Saami cultural traditions, present-day Saami culture, and Saami society. The development of Saami culture is connected with the historical, social and judicial conditions of Nordic countries and Russia. Saami culture is also examined from a northern indigenous point of view because of similarities in nature, history, and judicial conditions. Saami culture will be viewed in more detail in comparison with northern indigenous peoples, since there are many commonalities concerning natural conditions, history, and the claims to our traditional rights.

The studies lasting about five years provide the necessary qualifications to work as a teacher and/or researcher. In addition, there are a variety of tasks in the domain of culture in Finland, Nordic countries and in an international context as well. The teaching is mainly in Finnish. It is essential to have a practical command of Saami to be able to gain a deeper understanding of Saami culture. That is why the students are offered courses in Saami as part of their culture studies.

One goal of the cultural studies is to have more cultural research that takes into account the needs of Saami society in Finland. Research concerning the Saami is scattered throughout various disciplines and institutions, and there is no consistent Saami research policy. The present-day research on Saami culture has been criticized by the Saami for being based on a general Finnish point of view. Observations and research results contributed by the Saami themselves have often been overlooked and have not been considered valid enough to make a change in the established research emphases.

To defy such trends some Saami researchers try to trace indigenous strategy models within Saami society as they relate to the majority society, cultural ecology, and various systems of indigenous knowledge. There is a need to establish an institutional grip on research projects that concern humanistic and social sciences like research on the Saami culture and language, history, sociology, cultural and social anthropology, folklore, archaeology, and politics.

An international and comparative point of view is always present in Saami cultural studies and research, including comparisons between various Nordic Saami groups and other indigenous peoples. Such comparisons often contradict old views and cast doubt on generally accepted national solutions and methods. For many Saami researchers the use of comparisons is a conscious ethical choice that may shed light on new solutions.